

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 323.1(497.11:4)
УДК 821.163.41.09:27
ПР

ПАВЛЕ БОТИЋ

Центар за документациони рад
Нови Сад

РАСПИЊАЊЕ ОЗНАЧИТЕЉА

Сажетак: Европски идентитет Србије, не као плеоназам или таутологија већ као апологијска инвенција жртвовања српских светиња и Срба, има амбицију да објективно афирмише реалност европско-српских и српско-европских неспоразума и дијалога, ненаглашавајући национални и геополитички аспект европског и српског идентитета, већ понављајући - посредовањем примера из *Светога писма*, српске богословске и уметничке литературе - његово доминантно логосно и новозаветно устројство.

Кључне речи: Европа, Српство, Логос, Логосност, Евхаристија, Жртвовање, Српска књижевност

„А по светосавском Еванђељу, шта значи: бити Србин?”

„Европа је обрт...”

Богочовека Христа сматрати за највишу вредност...”

Петар Бојанић

Ава Јустин Поповић

ПАВЛЕ БОТИЋ

Објективно читање одисеје нестабилности контраверзног појма Европа, са Балканом као својом непресушном књижевно-филозофском и митско-језичком клицом, и новозаветном Србијом, добровољном изграницом из меркантилне Европе, означавало би тематски мазохизам и уједно погодност за реторичку инвенцију. Између тамнице општег места и амбиције да се исто прочита другачије, смешта се *искуство разлике* коју су и правоверни Срби уписали у своју аутобиографију, разговарајући са мајком/маћехом Европом пре и после 1054. године.

Све је мање европског и европеизма у бићу модерне Европе и Европљана. У медијском царству осредњости и у долапу пропаганде банкарско-политичких лобија, Европа се - нарочито по окончању Другог светског рата - своди на свој западно герографски, геополитички или релативизујући идентитет. Насиље профаног концепта европске културе произведеног у "храмовима" својште секуларизације, све гласније слави победу Оњегина над Ленским. Као да се европско изједначило са курсним и хипермаркетним: *Европа кризе и криза Европе проговарају рабатом као властитом истином.*

Насупрот овоме, од Хомера (Homeros) до Џојса (Joyce), од Хераклита (Heraclites) до Хусерла (Husserl), и од Светих Кирила и Методија до Светог Владике Николаја живи она самоосвешћена и скривена Европа упитаности, Европа логосности. Била именица или богиња, сестра или придев, философија или књижевност, мит или троп, (мета)језик или (транс)текстуалност, Завет или жртва, Европа жели, упркос себи, сачувати сопствени епистемолошки статус:

„Европа, је Хомер, Есхил, Софокле, Еурипид, то је Фидија, Платон, Аристотел и Плотин, то је Вергилије и Хораџије, то је Данте и Шекспир, Гете, Сервантес, Расин и Молијер, Леонардо, Рафаел, Микланђело, Рембрант, Веласкез, то је Бах, Моцарт, Бетовен, то је Августин, Анселм, Свети Тома, Никола де Куза, Спиноза, Паскал, Русо, Кант, Хегел, то је Цицерон, Еразмо, Волтер...” (Jaspers, 1947)

Нихилистички терор успеха и напретка основно је начело постреволуционарне Европе. Стога би управо Европа могла најпотпуније обзнанити смрт цивилизација и властитог културног

идентитета, при чему би идеологија људских права била безгрешно тле нових/старих идола: профита и процента. Европа с почетка трећег миленијума игнорише и књижевно-философско устројство обиља разлике традиционалних култура, заборављајући да постоје тек саморефлектујуће, верујуће *културе укрштају*:

„Робинсон је Енглец, с почетка осамнаестог века, произашао из одређене друштвене класе. Петко је Арауканац-Индијанац са Шилија исте епохе. Ове цивилизације уводе се у игру са свим својим детаљима - економијом, правом, књижевношћу, сликарством, вером. Радило би се о опажању њиховог сусрета, њихове борбе, њиховог спајања у скици једне нове цивилизације која би произашла из такве синтезе.” (Tournier, 1997, pp. 228-229)

Но међутим, наука и књижевност, сликарство и музика, медицина и право, философија и језикословље да би се читали као свеприсутна синтеза морају поновити властиту богочовечанску конституцију, пошто изворе истинске европске личности ваља тражити не само у Грчкој и Сократу, него у „Христу и Павлу” (Радица, 1940, стр. 402):

„1. Ако језике човјечије и анђеоске говорим, а љубави немам, онда сам као звоно које јечи, или кимвал који звечи.

2. И ако имам дар пророштва и знам све тајне и све знање, и ако имам сву вјеру да и горе премјештам, а љубави немам, ништа ми не користи.

3. И ако раздам све имање своје, а ако предам тијело своје да се сажеже, а љубави немам, ништа ми не користи.” (Прва посланица Коринћанима Светог Апостола Павла, 13)

Апостолско (истински европско) слављење духовног дела љубави у културној историји Срба¹ најснажније се рефлектује у хагиографском, Богословском делу Светог Саве и у Светом Великомученику Косовском Лазару који је вечна Јеванђеоска метафо-

¹ „Пишући о етнографији и карактеру државности Балканских народа, Константин Леонтијев на једном месту вели: 'Ниједан од словенских народа није културно и политички раздробљен као Српски народ.' Такође, исти аутор констатује да је то историјско слабљење Српског народа резултирало деоби на три професионална идентитета: православни, римокатолички и муслимански". (Лазиф, 1996: 233)

ра - *пшенично зрно* - свесно умрло да би вечно обиље духовнога плода Српству и Европи принело.

У том духу не треба прећутати ни стихове Српског и Европског витеза Деспота Стефана Лазаревића², стихове поникле из две архитектуралне тајне: *Посланице Светог Апостола Павла* и *Посланице Светог Јована Богослова*.³ Саприсуство посланица *Новог Завета* у српском књижевном средњовековљу "европску Србију" у "плуралној Европи" доживљава као језик таутологије и плеоназма, али нам и открива полифонијску пуноћу саборности

² „Лето и весну Господ сазда,
што и псалмопевац каза,
красоте у њима многе,
птицама брзо, весеља пуно прелетање,
и горама врхове,
и луговима пространства,
и у пољима ширине,
ваздуха танког
дивотним неким
гласима оглашење;
и земаљске дароносне
мирисног цвета и травоносне;
но и човекове бити саме
обнову и разиграње
достојно ко има да искаже?
Али све ово
и чудодела Божја ина,
што ни оштровидни ум
сагледати не може,
љубав све превасходи, -
и није чудо,
јер љубав је Бог.” (Деспот Стефан Лазаревић, 1990: 53)

³ „7. Љубљени, љубимо једни друге;
јер је љубав од Бога, и сваки који љуби
од Бога је рођен, и познаје Бога.

8. Који не љуби не познаде Бога;
јер Бог је љубав.

9. У томе се показа љубав Божија
према нама што је Бог Сина својега
Једнороднога послао у свијет да
живимо њиме.

19. Ми љубимо њега, јер он први заволи
нас.” (Прва Саборна Посланица Светог Апостола Јована Богослова, 4)

националног деперсонализованог означитеља и архетипске воље за жртвовањем. (Не)жртвовано Српство је по себи увек синегдоха унутар европске зграде вредности, док европско не упућује нужно на Светосавско, али га и не искључује (примера ради, дела Гогоља /Гоголь/, Достојевског /Достоевский/, Ј. Н. Трубецкоја /Трубецкой/ или Берђајева /Бердяев/), док се национални идентитет Срба препознаје и обделава као Светоотачки:

„Капетан Антонович који му се нађе, задржа га да не падне. У жељи да му каже што пријатно, он му спомену налог ђенералов да о трошку војничком даде израдити своју слику у Бечу, као спомен на војну, под Беренклауом. Тада га Искович мирно погледа и каза му да само светиње треба да се продужују, а да његов лик треба да нестане. О свом трошку пак наручиће, како му је већ рекао, ако га нешто не спречи, у Бечу, слику Св. деспота Штиљановића. Па нек она остане за њим, када њега више не буде било.” (Црњански, 1996: 169)

Непрестани ратник за Европу, неасимиловани капетан Вук Исакович, не напредује толико у војној колико у духовноморалној каријери. Вододелница његовог идентитета није ни прозелитизам барона Беренклауа, нити чин, него Свети Мрата и Српски мученици - светитељи.⁴

Српско неговање канона није само монопол српског романа. И српска филологија, прецизније богословија превођења - како нам сведочи издање *Светог Писма* од Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве⁵ - упркос Вуковом „немачком преводу” укрепљује читаоце дахом новозаветности:

⁴ Врхунац српског пострадања у новијој европској историји свакако је XX век, у коме су зарад утопије југословенства; зарад цезаропапистичког експеримента (људоджерска, тзв. Независна држава Хрватска) жртвовани милиони Срба. Бомбардовани од нациста и од савезника у Другом светском рату, Срби с обе стране Дрине и Дунава, као и на распетоме Косову и Метохији поткрај XX столећа животима су платили семантички данак у крви Уједињеном краљевству, Сједињеним Америчким Државама и евро-савезницима именом колатерална штета. Ипак, своје величајне несреће они „плахи и лакоми” Срби су уприличили немалим доприносом: напуштајући веру отаца производили су сукобе, народе, језике и државе, те заувек остали у релативизму обезбожене удобности.

⁵ „У почетку бјеше Логос, и Логос бјеше у Бога, и Логос

„Али тај обичај да се Логос преводи са ‘реч’ не потиче ни од Вука: Вук је свој превод *Новог зајета* радио по немачком тексту (немачком преводу с грчког или можда латинског). А у читавој западној (или не-‘византијској’) теологији, како римокатоличкој (латинској), тако и протестантској (германској, западној), Логос је увек био превођен са ‘реч’ (или ‘Реч’), па и данас се тако преводи на различитим западним језицима, у Немаца *das Wort*. Таквим превођењем се одузима суштинско значење *Јеванђељу* које се (*Јованово Јеванђеље*) због тога Логоса и по њему назива и *Јеванђеље* Логоса... Тако Логос може да буде превођен само речју ‘сабраност’, као што и прво значење грчког ‘лего’ је ‘сабирам’.” (Видић, 1989: 39-41)

Чини се да европски код логосности у овоме случају опстаје пре у христообразној култури реверзибилне *синергије* (свеколике узајамности Бога и човека), него у *Begriffsgeschichte*-у фаустовско-магијског модела културе и културности. Сабраност Српства као суме искустава *непосредног општења са Богом, са Светом Тројицом*, није оглашена антропологијом фигуративне, философско-уметничке или научне бесмртности, већ црквеном, дословном, евхаристијском, ненапуштајућом догматиком вере у васкрсење Христово и спасење човеково.⁶ Свако свесно или несвесно занемаривање, одбацивање ове и овакве вере није ништа друго до академска секуларизација, било да се ради о институционалној педагогији или о позитивној епистемологији.

Истовремено, са становишта књижевне реторике (начина организовања дословног и фигуративно - трополошког потенцијала језика уметничког дела) српски и људски и књижевни означитељ *који дела вером а не гледањем*, интенционално се жртвује, стремећи неисцрпним и вртоглавим моћима антитетичне реторике богословности:

бјеше Бог”. (*Свето Јеванђеље по Јовану*, 1,1)

⁶ „...човек може, истовремено и легитимно, бити атеиста на пољу религије, а своју философију градити на појму Бога. *Бог философије није Бог религије*, а философија није *ancilla theologiae*... Бог хришћанског Откривења није ни Бог религије ни Бог философије, него *Бог Цркве*.” (Епископ Бачки Иринеј, 1996: 127)

„Ископаше ти очи, лепа слико!
Вечери једне, на каменој плочи,
Знајући да га тад не види нико,
Арбанас ти је ножем избо очи!

...

И сад у цркви на каменом стубу,
У искићену мозаик-оделу
Док мирно сносиш судбу твоју грубу,
Гледам те тужну, свечану и белу;

...

Тако на мене са мрачнога зида,
На почађалој и старинској плочи,
Сијају сада, тужна Симонида,
Твоје већ давно ископане очи ...” (Ракић, 1974: 128)

Штавише, нелогични значењски трезори хришћанског богословља на мањем текстуалном простору обећавају језику много симултанију будућност него ма која друга књижевна или философска форма.⁷

Обогочевчено лице Србије и њено европско реторичко наличје постулирају метонимијску каузалност и наслеђују метафоричну слободну вољу да понесу сопствено име, мере и међе. И Српству и Европи се већ све десило. Евентуални српско-европски неспоразуми или согласја могли би бити освештани живом алегијом евхаристијске заједнице са богочовеком, скривеном у ду-

⁷ „20. Јер нећете ви говорити, него ће Дух Отац нашега говорити из вас.

37. Који љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан.

39. Који чува живот свој, изгубиће га, а који изгуби живот свој мене ради, наћи ће га.” (Свето Јеванђеље по Матеју, 10, 20, 37, 39)

бинама српске лирике. Целина и позив, ова спасоносна и страшна алегија једино је имање преостало гордељивим Европљанима и световним Србима:

„*Ти ћеш остати самац на језеру на којем си проповедао убогим рибарима да је срећа у сиротињи а спас у љубави. Нестаће хришћана на земљи. Твоје се име неће више изговарати по црквама нити ће те ко за што молити. Од истока до запада неваће хорови новом сину небеском који ће донети другу истину за друге људе.*

Али ти ћеш остати и кад хришћани буду нестали са земље. И кад израсте трње на путевима свих твојих мученика, ти ћеш једини живети, плавокоси и љупки младићу, јер си први указивао на путеве срца као на путеве божје.

Остаћеш, али видевиши да је еванђеље било недовољно. Јер није Бог за људе у постигнутој истини него у вечитом тражењу. Тебе ће сви напустити јер си веровао да си га нашао. Бог је страшан само у слутњи и неизмеран само у очекивању.

И кад те се сви људи буду одрекли, и када те још једном буду сви исмејали, остаће још песници да ти се диве. И вечита Магдалена брисаће и даље својим косама твоје кржаве ноге. Јер ће остати у памети само оно што је остало у људском срцу.

Ти си својом истином само ограничио нешто што је неограничено; и говорио што је неизрециво. Али си својим ранама и показао оно што је божанско у човеку. И зато, иако ниси открио бога, ти си га посведочио.” (Дучић, 1996, стр. 289)

Литература:

- Буловић Епископ бачки др Иринеј (1996), „Филозофски и хришћански појам о богу”, *Појам Бога у философији*, Зборник радова, Нови Сад,
Видовић Жарко (1989), *Огледи о духовном искуству*, Београд,
Дучић Јован (1996), *Песме*, Каирос-Сремски Карловци, Митроз, Сремска Митровица,
Јанарас Христо (2000), *Азбучник вере*, Беседа, Нови Сад.

- Јасперс Карл (1947), „Conférence du 13. Septembre 1946” trad. par J. Herch, in *L'Esprit européen, Ed. de la Baconnière*, Neuchâtel,
- Павловић Миодраг (1990), *Антологија српског Песништва*, СКЗ Београд,
- Поповић архим. др Јустин (1939), „Васкрсење богочовека Христа”, *Богословље*, Београд, година XIV, свезак 2,
- Поповић архим. др Јустин (1993), *Светосавље као философија живота*, Ваљево,
- Радица Богдан (1940), *Агонија Европе*, Београд,
- Ракић Милан (1974), *Песме*, Просвета, Београд,
- Свето Писмо Старога и Новогa Заветa* (1998), *Стари Завет* превео Ђура Даничић, *Нови Завет* превод комисије Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, Београд,
- Србија и Европа* (1996), Зборник радова, Дом Културе Студентски град, Београд,
- Tornier Michel (1997), *Le Vent Paraclet*, Gallimard, Paris.
- Црњански Милош (1996), *Сеобе*, Дела Милоша Црњанског, том трећи, књ. 8, приредио Душан Иванић, Задужбина Милоша Црњанског, Београд.

Résumé: (Crucifixion du signifiant) L' Identité européenne de la Serbie non pas comme un pléonasmе ou comme une tautologie, mais comme invention apologétique de la sacrifié des religieuses serbes et des serbes eux-même, a l' ambition d' affirmer objectivement la réalité: euro-serbe et serbo-européenne du malentendu et du dialogue, ne soulignent pas l' aspect national et géopolitique d' identité européenne et serbe, mais repetante - à l' aide des exemples de *L' Ecriture sainte* et de la Littérature religieuse et artistique en Serbie - son constitution dominante et nouveautestamentaire du logos.

Mots-clés: Europe, Serbie, Logos, Eucharistie, Sacrifié, Canon, La littérature serbe et religieuse